

KICHIK MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA INKULTURATSIYA JARAYONINING O'ZIGA XOSLIGI

Saidova Dilnavoz Erkin qizi

*Toshkent viloyati Chirchiq shahar 36-sonli Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti
direktori, Aniq va Ijtimoiy Fanlar Universiteti 2-bosqich magistri.*

Annotatsiya: Maqolada kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda inkulturatsiya jarayonining xususiyatlari, uning shakllanishi va rivojlanishidagi omillar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari bolalarning ijtimoiy, madaniy va til rivojlanishi jarayonida inkulturatsiyaning muhim rolini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada oilaviy muhit, tarbiyaviy metodlar va maktabgacha ta'lim tizimining inkulturatsiya jarayoniga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: Inkulturatsiya, maktabgacha yosh, madaniy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, tarbiya, o'yin faoliyati.

Аннотация: В статье анализируются характеристики процесса инкультурации у детей младшего дошкольного возраста, факторы его формирования и развития. Результаты исследования указывают на важную роль инкультурации в процессе социально-культурного и языкового развития детей. В статье также рассматривается влияние семейной среды, методов воспитания и системы дошкольного образования на процесс инкультурации.

Ключевые слова: Инкультурация, дошкольный возраст, культурное развитие, социальная адаптация, воспитание, игровая деятельность.

Abstract: The article analyzes the characteristics of the inculturation process in younger preschool children, the factors of its formation and development. The results of the study indicate the important role of inculturation in the process of social, cultural and linguistic development of children. The article also discusses the influence of the family environment, educational methods and the preschool education system on the inculturation process.

Keywords: Inculturation, preschool age, cultural development, social adaptation, upbringing, play activities.

KIRISH

Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'lim jarayonida bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Masalan, Shvetsariyalik psixolog J. Piaja o'zi olib borgan tadqiqotlar asosida ta'kidlashicha, 7-8 yoshdan kichik bolalar raqam bilan bog'liq faoliyatga qodir emas. Shuningdek, bolaning psixik rivojlanishida ta'lim mazmunining o'zgarishi va uning ta'siri haqida L.A.Venger, P.YA.Galperin, D.B.Elkonin, V.V.Davidov va boshqalar asarlarida keng tadqiq etilgan. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tarbiyasining asosiy vazifalari-jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya berib borishdan iboratdir. Psixologlar fikricha

bu yoshda bolada bilish jarayonlari rivojlanib borganligi sababli unga o'rgatilgan har bir yangilikni tez ilg'ab oladi, ongiga singdirib boradi. Bolalikda aqliy rivojlanish asosini bolada shakllanayotgan idrok etish va fikrlash harakatlarining yangi turlari tashkil etadi. Bu yoshda avtodidaktik, o'zi o'rgatuvchi o'yinchoqlar (matryoshkalar, qutichalar, kubchalar, mozaika va boshqalar) bola ongini tez rivojlantiradi. Intellektual-psixologik oyinlar bolani har tomonlama komil shaxs bolib shakllanishidagi asosiy vositalardan biridir. Maktabgacha ta'lim davridagi bolani har tomonlama komil inson bolib shakllanishida didaktik oyinlar asosiy vosita bolib xizmat qiladi. Intellektual-psixologik o'yinlarning barchasini quyidagi uch turga ajratish mumkin:

1. Buyumli oyinlar (oyinchoqlar, tabiiy materiallar)
2. Stol ustida o'ynaladigan oyinlar
3. Soz oyinlari

Ta'lim jarayonida zamonaviy interfaol usullardan foydalanish bolalar intellektiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2017-yil 30-sentabrda PF5198 - sonli "Maktabgacha ta'lim faoliyatini tashkil etish va boshqaruv tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'grisida" gi farmoni qabul qilinib, unda maktabgacha ta'lim muassasalarining davlat va nodavlat tarmoqlarini yanada kengaytirish, davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish sharoitlarini yaratish, davlat va xususiy sektor sherikligi shartlarida maktabgacha ta'lim muassasalarining yangi shakllarini joriy etish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini samarali tashkil etishni ta'minlash asosiy maqsad qilib belgilangan.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatining rivojlanishida ulardagi tugma qobiliyat va iste'dod muhim ahamiyatga ega. Tugma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilgab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Ammo, barcha yoshlarimizga ham birdek tugma talant, qobiliyat va iste'dod nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, yoshlarning iste'dodini oshirib borishdek muhim vazifa birinchi navbatda pedagoglarimiz va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, o'quv muassasalari, korxona, tashkilot, ustaxona boshqaruvchilari zimmasiga tushadi.

Kattalar tugma aql sohiblari bolgan bolalarning yolini tosishni yaxshi koradilar. Bolaga "uni qilma", "bu senga foyda keltirmaydi" kabi so'zlarni ko'p ishlatishadi. Unga xato qilib, xulosa chiqarib, uni to'g'irlash uchun yo'l topishiga sharoit yaratib bermaydilar. Kattalarning talab hamda vazifalaridan charchagan bolalar bora-bora hafsalasiz va umidsiz bolib, xushchaqchaq kongillarini berkitib oladilar, qalblarida borini o'rtoqlashmay qo'yadilar.

Fikrlarini ochiq bildirmaydilar. Bolaga bunday munosabatda bo'lish ularni o'z ichki olamlariga badarg'a qilish, demakdir. Natijada esa, ularni u olamdan ortga qaytarish qiyin kechadi.

MUHOKAMA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishidagi dolzarb masalalar Chirchiq davlat pedagogika instituti va Toshkent viloyati maktabgacha ta'lim boshqarmasi bilan hamkorlikda Chirchiq shahar 35-sonli maktabgacha talim tashkilotida 2018-yil 8-dekabr kunidan, Qibray tumani 20-sonli maktabgacha talim tashkilotida 2020-yil 10-sentabr kunidan ishini boshladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish bu fikriy faoliyatning ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazlidan abstrakt, nazariyga o'zgarishidir.

Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlash rivojlanishi darajasi qancha yuqori bo'lsa, u o'zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo'ladi. Shu tarzda, umumiy holda bola psixik rivojlanishi jarayonini uch asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin:

- 1) ta'lim jarayonida bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi,
- 2) o'zlashtirilgan usullar qo'llash psixologik mexanizmlarining rivojlanishi,
- 3) shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishi.

Ushbu mavzu yuzasidan davra suhbatlari o'tkazildi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari psixologlari bilan tajribalar almashildi.

NATIJALAR

Bolada intellekt ona qornidan rivojlanishni boshlaydi. Bolalarda Asosiy intellektual rivojlanish bosqichi maktabgacha va maktab yoshiga to'g'ri keladi. Genetika va irsiyat intellektual salohiyatga o'z tasirini krsatadi. Kimdir tabiatan tez hisoblaydi, kimdir tug'ilganidan boshlab matematikani yaxshi koradi, kimdir gapirishdan oldin kuylaydi. Bolalarda aloqa va bilim qobiliyatlarini rivojlantiradigan faoliyatning muntazamligini ta'minlash orqali intellektni rivojlantirish mumkin.

Temperament va xarakter xususiyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchisining intellektini rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Ota-ona bilan munosabat va oiladagi emotsional muhitni me'yoriy darajaga keltirish bola intellektini rivojlantirishga poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ota-onalari bilan intellekt, intellektual salohiyat va uni rivojlantirishning dolzarb masalalari to'g'risida suhbat uyushtirildi. Ota-onalar o'zlariga kerakli ma'lumotlarga ega bo'lishdi.

XULOSA

Faoliyatning umumiy turi aniqlangach, bolalar tomonidan ayrim usullar turli darajada qo'llanilishi mumkin. O'quvchilar faoliyatning nisbatan yuqori shakllari va turlariga (shuningdek, aqliy) masalan, aniq va abstrakt bilimlarni bog'lay olish va o'zaro nisbatini aniqlay bilishga o'rgatilishi lozim. Bolaning fikrini ham tez-tez inobatga olib turilsa, uning o'z-o'ziga bo'lgan ishonch hissi ortadi. Rivojlanish jarayonida faqat bilim

va faoliyat usullarining o'zgarishi va murakkablashishi sodir bo'lib qolmaydi. Bolaning psixik rivojlanishi uning butun shaxsidagi o'zgarishlarni, ya'ni shaxs umumiy xususiyatlarining rivojlanishini o'z ichiga oladi.

Rivojlanish jarayonida bolalar psixik faoliyatining turli jihatlari o'zgaradi, usullar yig'ilishi va o'zgarishi sodir bo'ladi. Bola ko'p miqdordagi turli harakatlarni bajara oladi, bilim va tasavvurlari o'zgaradi. Qizlar va o'g'il bolalar yetuk va komil shaxs bo'lib voyaga yetishi uchun yana bir muhim omil hayot tarziga aylanishi zarur.

U ham bo'lsa zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanishdir. Bunda ota-ona, oila muhiti muhim o'rin egallaydi. O'rgimchak to'ridek dunyoni egallab olgan elektron olam bolalarning ongu shuurini butunlay egallab olmasidan oldinroq ularda hayotda har bir narsaning me'yorini bilish ko'nikmasini hosil qilishimiz va bunga o'zimiz ham amal qilishimiz juda zarur. Zero bola aytganni emas, ko'rganini qiladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish orqali yuksak intellekt sohiblarini tarbiyalashimiz bizning asosiy maqsadlarimizdan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ta'lim to'g'risidagi qonun T.: 23 sentabr 2020-yil
2. O'zbekiston respublikasining qonuni Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2019-yil 14-dekabrda ma'qullangan (1)
3. N.M Aksarina, Go'dak bolalar tarbiyasi, T.:1983.(50)
4. R.G.Qodirov, yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.:2005,(6-9)
5. G.R Toxtasinova, T.I. Ormonova, Bolalar bogchasida intellektual psixologik oyinlar T.:2005(4-5)
6. Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik-pedagogik metodikalari majmuasi, T.: 2010.
7. M. Atayev, Islomda bolalar huquqlari, T.: 2017.